

Kırım Harbi'ni Konu Edinen Gazavâtnâmelerde Edebî Savaş Tasvirleri

Kürşat Samil ŞAHİN

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Bartın, TÜRKİYE

Email: ksahin@bartin.edu.tr

Özet

Osmanlı devleti ile Rusya arasında 1853 yılında başlayan Kırım Harbi, 1856'ya kadar sürmüştür. İngiltere ve Fransa'nın da Osmanlı devletinin yanında yer aldığı savaş, Rusların yenilgisiyle son bulmuştur. Sosyal ve siyasi hayatımızı derinden etkileyen bu harp üzerine o yıllarda ve sonrasında pek çok eser kaleme alınmıştır. Bu eserler arasında yaşananları tüm çıplaklığıyla anlatan, genellikle savaşa yakından tanık olmuş şair ve yazarların kaleminden çıkan gazavâtnâmeler de vardır. Eserlerin çoğunda savaşın nedenleri, yapılan hazırlıklar, sefer anı yaşananlar ve alınan önlemler, savaş esnasında yaşanan hadiseler ve mücadelenin sonucu gözler önüne serilir. Manzum, mensur veya karışık olarak yazılan bu eserler Türk edebiyatında XV. yüzyıldan sonra gittikçe artan bir gelişme göstermiş. Osmanlı devletinin gerilemeye başlayıp akınların durmasıyla gazavâtnâmeler azalmış, gazâ geleneğinin ortadan kalkmasıyla da bu türün devamlılığı sona ermiştir.

Çalışmada, türün son örneklerinden olan Salih Hayri'nin Kırım Zafernamesi (Hayrâbât), Ahmed Rızâ Trabzonî'nin Manzume-i Sivastopol ve Süleyman Şâdî'nin Muzaffernâme adlı eserlerinde yer alan edebî savaş tasvirleri gözler önüne serilmiştir. Gazavâtnâme türüne ait eserlerdeki edebî tasvirler ve özellikle de edebî savaş tasvirleri üzerine yapılmış fazla bir çalışma yoktur. İmparatorluğun son yıllarına ait olan gazavâtnâmelerden hareketle bu edebî tasvirlerle ait hususiyetler açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırım Harbi, gazavâtnâme, edebî tasvirler

Literary Depictions in Ghazavâtnâmahs That Adress the Crimean War

Abstract

The Crimean War that started in 1853 between the Ottoman Empire and Russia lasted until 1856. It ended with the defeat of the Russians as England and France sided with the Ottoman Empire. A great number of work has been written then and since about this war which deeply affect our social and political life. Among these, there are ghazavâtnâmahs that describe what happened down-to-line, usually by the pen of the poets and writers who closely witnessed the war. The causes of war, the preparations, what happened at the time of expedition and measures that were taken, the outcome of the events during the war and afterwards are all brought into sharp relief in most of these works. Whether in verse, prose or mixed typed, these works of art have gradually increased after 15th century in Turkish literature. This genre has decreased by the Ottoman Empire began to decline and the raids were scarce; and it totally disappeared after the tradition of ghaza were ceased.

In this study the literary depictions in -the last examples of the genre- Salih Hayri's Kırım Zafenamesi (Hayrâbât), Ahmed Rızâ Trabzonî's Manzume-i Sivastopol and Süleyman Şâdî's Muzaffernâme are presented. There are not many studies that focus on literary depictions in ghazavâtnâmahs, particularly on literary war depictions. The characteristics of these literary depictions are tried to be explained with reference to ghazavâtnâmahs belonging to the Empire's last era.

Keywords: Crimean War, ghazavâtnâmah, literary depictions

Giriş

Tasvir; Arapça "s-v-r" kökünden tefîl vezninde mastardır. Bir şeyin sûretini çıkarma, resmini yapma, tersîm edercesine güzel tarif etme manalarına gelir (Şemseddin Sami, 2009, 411). Çoğulu "tasâvîr"dir. İsim olarak da "sûret" kelimesi kullanılır. Göze hitap eden şekilleri ifade ettiği için sözlü tasvirler için eski şair ve müellifler "tavsif" demeyi uygun görmüşler. Günümüzde ise tasvir kelimesi daha çok yaygınlaşmış ve edebî bir terim olarak kullanılmaya başlamıştır. İstilah olarak tasvir kelimesinin kullanımına XIX. yüzyıldan sonra rastlanır. Muallim Naci İstilahat-ı Edebiyye'sinde tavsif hakkında ayrıntılı malumat verir, fakat tasvir sözcüğünden edebi bir istilah olarak hiç bahsetmez (Şentürk, 2002, 16–17).

Edebî tasvir; anlatılan olayı, nesneyi veya kavramı okuyanın yahut dinleyeninin zihninde estetik duygular uyandıracak şekilde tarif etmektir. Edebî tasvir de göz önünde bulundurulması gereken hususlar bakış açısı, anlatımda seçicilik, anlatım düzeni ve sanatsal ifade olmak üzere dört başlıkta özetlenebilir. Edebî tasvirin süsleme, ilham verici olma, sembolleştirici olma, duyguları ifade etme, gerçeklik hissi uyandırma, şiirsel etki sağlama, kanıtlayıcı olma, dramlaştırma gibi işlevleri vardır (Kavak, 2008, 22-27). Edebiyatımızda edebî tasvir bakımından öne çıkan pek çok tür vardır. Bunlardan bir tanesi de hem tarih araştırmacıları hem de edebiyat araştırmacıları için önemli malzemeler barındıran gazavâtnâmelerdir.

Edebiyatımızda genellikle manzum olarak ve mesnevi şeklinde düzenlenen gazavâtnâmeler, konu itibarıyla zafernâme veya fetihnâmelerden çok farklı değildir. Gazavâtnâme üst başlığı altında toplanabilecek bu eserler birbirlerinden küçük farklarla ayrılır. Gazalarda sadece fetih ya da zafer söz konusu değildir. Çünkü gaza din uğruna yapılan savaştır. Gazavâtnâme düşmanla yapılan savaşları konu alan eserlerin genel adıdır. Yaşananları tüm çıplaklığıyla anlatan, genellikle savaşa yakından tanık olmuş şair ve yazarların kaleminden çıkan eserlerdir. Bunların bazen sadece bir savaşı tasvir edenleri olduğu gibi bir padişah veya devlet adamının yaptığı bütün savaşları ele alanları da vardır. Eserlerin çoğunda savaşın nedenleri, yapılan hazırlıklar, sefer anı yaşananlar ve alınan önlemler, savaş esnasında yaşanan hadiseler ve mücadelenin sonucu gözler önüne serilir. Manzum, mensur veya karışık olarak yazılan bu eserler Türk edebiyatında XV. yüzyıldan sonra gittikçe artan bir gelişme göstermiş. Osmanlı devletinin gerilemeye başlayıp akınların durmasıyla gazavâtnâmeler azalmış, gaza geleneğinin ortadan kalkmasıyla da bu türün devamlılığı sona ermiştir.

Kırım harbini konu edinen, bu türün son örnekleri arasında yer alan ve edebi savaş tasvirleri bakımından değerlendirdiğimiz gazavâtnâme türü eserler şunlardır:

Kırım Zafernâmesi (Hayrâbât)

XIX. yüzyıl şairlerinden Salih Hayri'ye ait olan bu eser, 1853-1856 yılları arasında meydana gelen Kırım Harbi'ni ele alır. Manzum olarak kaleme alınan eserin yazma nüshaları, Tarih-i Kırım, Kırım Zafernâmesi, Zafernâme, Sivastopol Tarihi, Manzume-i Sivastopol gibi isimlerle kayıtlıdır. Yazar ise eserine Hayrâbât ismini vermiştir.

Yaklaşık 4500 beyitlik bir mesnevi olan Hayrâbât aruzun feilâtün/feilâtün/Feilün vezni ile yazılmıştır. Hazine-i Evrak'ta aralıksız olarak 15 sayı süren ve mecmuanın yayımının durması ile yarım kalan bir neşri de olan eser üzerine Necat Birinci tarafından ayrıntılı bir çalışma yapılmıştır. Birinci, çalışmasında Hayrâbât'ı şu cümlelerle tavsif eder: *"Hayrâbât sadece bir savaşın basit bir tarihi değildir. O, borç para ile savaşmak zorunda kalan bir imparatorluğun, bütün devlet erkânı ile bir yönetimin, yöneticilerin ihtiras ve*

kıskançlıklarının, kahramanlık ve korkaklıkların, ilk defa İstanbul'da ve bazı sahil şehirlerimizde misafir edilen büyük bir yabancı ordunun yarattığı sosyal problemlerin, dış münâsebetlerin, iç isyanların, savaşın yarattığı hamiyet duygusu ile orduya servetler bağışlayan serdar hanımları yanında günlük nafakasını aynı uğurda vermekten çekinmeyen fukaranın, kısaca bir devrin manzum romanıdır.” (Salih Hayri,1988, 7-15).

Sade bir dille yazılan Zafernâme'de savaş sahneleri daha canlı bir biçimde aktarılır. Allah'a hamd, Peygamber'e dua ve dönemin padişahına övgü ile başlayan eserde sebep-i telif kısmından sonra anlatılan olaylar ana hatlarıyla şu şekilde özetlenebilir: Rus elçisi Mençikof İstanbul'a gelir ve Rumlara bazı imtiyazlar ister. İstekleri kabul edilmeyen Ruslar Eflak ve Boğdan'a saldırır. Bu olay İngiltere ve Fransa gibi devletleri de harekete geçirir. Onlar da Akdeniz'e donanma gönderir. Osmanlı padişahı cihad emri vermiş, Varna, Vidin, Batum ve Kars gibi sınır boylarına asker sevk edilmiştir. Artık Ruslarla Osmanlılar savaşmaya başlamıştır. Bir yandan da diğer Avrupa devletleri hem kendi aralarında hem de Osmanlı ve Ruslarla yazışmalarını sürdürüp orta yolu bulmaya çalışır. Ruslar Sinop'ta Osmanlı donanmasını yakar. İngiltere ve Fransa'nın araya girmesiyle barış görüşmeleri yapılır ama bir netice alınmaz. Bunun üzerine İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti ile anlaşarak savaşa dâhil olur. Bu arada Oldeniçe, Rusçuk, Zıştov, Tuna Kıyıları, Mokoğlu Adası ve Tutakan gibi bölgelerde Osmanlı birlikleri mücadelesini sürdürmektedir. Yurdun dört bir yanından orduya yardım yapılır. Karadeniz'de müttefik donanması pek çok bölgede Rusları püskürtür. Kars civarında da yer yer çatışmalar yaşanır. Osmanlı savaştan doğan masrafları karşılamak için bankerlerden borç alır. Çatal-Tabya, İsakça gibi bazı yerlerde başarısız olan Osmanlı ordusu bu bölgelerden çekilmek zorunda kalır. Mangalya, Köstence, Dobruca, Hırsova Ruslar tarafından istila edilir. Müttefik ordusu Silistre'de de düşmana büyük zayıflık verir. Ordu Kırım üzerine harekete geçer, bu arada da Rumeli'de isyanlar çıkmış ve Osmanlı bununla da mücadelede etmek zorunda kalmıştır. Müttefik kuvvetleri Sivastopol'u alır, sonra da Kılburun Kalesi, Riva, Eyve gibi bölgeler alınır. Doğu cephesinde de Ruslar Kars'ı kuşatmış ve Ardahan'ı almıştır. Bu olaylardan sonra devletler arasında barış antlaşması imzalanır. Salih Hayri antlaşmanın maddelerini de manzum olarak vermiştir. Eserin son kısmında da savaştan sonra yapılanlar, halkın ve devlet erkânının içinde bulunduğu durum özetlenmiştir.

Manzume-i Sivastopol

Ahmed Rızâ'ya ait olan bu manzumede de Kırım Harbi'nde yaşanan hadiseler anlatılır. Yazar eserini 1869 yılında tamamlamıştır. Mesnevi tarzında, aruzun mefâ'ilün/mefâ'ilün/fe'ülün ve fâilâtün/fâilâtün/fâilün vezninde yazılmıştır. Eser üzerinde Necat Birinci ve Veysel Usta ayrıntılı bir çalışma yapmıştır. (Birinci, 1984, 29-42; Ahmed Rıza, 2000).

Yazar eserinin giriş kısmında neden böyle bir çalışma yaptığını ve bu işin manevî boyutu üzerinde durur. Daha sonra Kırım Harbi'nin tarihî nedenleri ve gerekliliğine değinilir. Osmanlı-Rus savaşlarının tarihsel geçmişi özetlendikten sonra Rusya'nın takındığı tavır ve harp ilan etme konusundaki bahaneleri anlatılır. İngiltere ile Fransa'nın Rusya'yı ikna etme çabaları da bir sonuç vermez ve savaş başlar. Manzumede Fransa ve İngiltere'nin de sonradan Osmanlı'nın yanında yer aldığı savaşa dair en ince detaylara kadar olaylar tasvir edilir. Kars, Rumeli ve Kırım'daki çeşitli cephelerde yaşanan hadiseler aktarılır. Eser, barış anlaşmasıyla son bulmaktadır.

Yazar ticaretle de uğraşmış olduğundan çoğu zaman muharebeleri yerinde izleme fırsatı bulmuştur. Anlattıklarının bir bölümünü de savaşta yer alan subaylardan derlemiştir. Eserin

bazı bölümlerinde yazar, kendisinin olay yerinde bulunduğunu ifade eden beyitlere yer verir. Sade bir dille kaleme alınan eserde ahenk unsuru olarak yer yer aralara kaside ve gazeller serpiştirilmiş ve akıcılık sağlanmıştır.

Muzaffernâme

Süleyman Şâdî'ye ait olan bu manzum eser 1856 yılında yazılmıştır. Mesnevi tarzında kaleme alınan muzaffernâme yaklaşık 280 beyitten oluşur. Kırım Harbi'nde Kars civarında yaşanan hadiseleri anlatan Şâdî, olaylara yakından tanık olmuş ve savaşa katılmıştır. Fuad Köprülü'nün İstanbul'da sahaftan aldığı, kendi kütüphanesine kattığı bu esere 1995 yılına kadar ulaşmış eseri inceleyen olmamıştır. Selahattin Tozlu 1995 yılında bir bildiriyle eseri tanıtmış ve daha sonra da eser üzerine ayrıntılı bir çalışma yapmıştır. Hazırlanan bu çalışmanın sonuna eserin bir fotokopisi de eklenmiştir (Tozlu, 1996, 123-144). Eserin aslı Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dâhiliye, nr: 27178'de kayıtlıdır.

Muzaffernâme'de Rusların Kars'ı kuşatması, Tahmas'da yaşanan hadiseler, Kars'ın Ruslara teslim edilmesi, Rusların Kars'ı ele geçirmelerinde etkili olan faktörler anlatılır. Barış anlaşmasıyla Kars'ın geri alınışı ve bölgedeki önlemlere değinildikten sonra da eser bitirilir.

Yukarıda değinilen eserlerdeki savaş tasvirlerini ordu, savaş ve savaş araç ve gereçleri olmak üzere üç başlık altında değerlendirmek mümkündür.

Savaş Tasvirleri

Ordu

Hareket halindeki ordu dağ, nehir veya dalgalı bir denize benzetilir. Ahmed Rıza ordunun görünüşünü tasvir ederken

İşitti çün Urus ol dem bu hâli

Çün islâm geçti bir deryâ misâli

...

Yürüttü her taraftan kalktı sancak

Dolup sahrâ yüzü rengîn-i bayrak

ifadelerini kullanır (Ahmed Rıza, 2000, 155-56).

Hayrâbât orduyu oluşturan unsurların bir araya toplanmasını

Dâhil oldu süfün-i vâlâya

Sanki Nil akdı leb-i deryaya

sözleriyle Nil'in deryaya karışmasına benzetir (Salih Hayri, 1988, 32).

Ordu rengârenk görüntüsüyle cihanı süsler. Gazavâtname türü eserlerde genellikle orduyu oluşturan unsurların sayıları abartılır. XIX. yüzyıla ait metinlerde bu durumun azaldığı söylenebilir. Ahmed Rıza; Karadeniz'de ilerleyen gemilerden denizin yüzeyinin görünmediğini ve vapur dumanından ortalığın kararıp gündüzün geceye döndüğünü söylüyor:

Hüdâ halk edeli Bahr-ı Siyah'ı

Ne deryâ gördü bu denlü ne mâhî

...

Vapurlar dûdı çün ağdı semâya

Karardı bu cihân döndü mesâya

...

Bu heybetle revân oldu donanma

Sefâinden görünmez oldu deryâ (Ahmed Rıza, 2000, 160-161).

Ordu karadan ilerlerken büyük bir toz ve duman bulutu oluşur, askerler görünmez:

Tabur tabur olup asker yürüdü

O sahranın yüzün tozlar bürüdü

...

Karıştı bu iki leşker hemân-dem

Dumandan hiç görünmez oldu âdem (Ahmed Rıza, 2000, 54-55).

Savaş

XV ve XVI. yüzyıl gazavâtnâmelerinde görülen uzun ve geniş hayallerle süslü savaş tasvirleri bu dönem metinlerinde yoktur. Bunda dönemin sosyal ve siyasi şartlarının önemli bir payı vardır. Kırım Harbi'ni anlatan gazavâtnâmelerde sade bir dil kullanılmıştır ve bunların edebî yönlerinin güçlü olduğu da söylenemez.

Eserlerde savaş anında yaşananlar ayrıntılı bir şekilde dile getirilmiştir. Şâdî, Kars sınırında yaşanan olayları şu şekilde tasvir ediyor:

Çü tabur âteşinden göz kamaşdı

Görüp ol âteşi devrân şaştı

...

Sadâyı top tüfenk afâkı tutdı

Ne ol afâk biline tâkı tutdı

...

Kılıç şakıltısı çıkdı semâya

Kırıldı ceş-i düşmen bî-nihâye

Nihâyet süngi süngiye dayandı

Çoğunca gâziler kana boyandı

...

Şafaktan öğleye dek cenk olundu

*Ser-i a'dâya âlem teng olundı
Dağıldı her taraf hat bozuldı
Nicesi nevk-i süngüye düzildi*

*Girüp meydâne her zâbit çü Rüstem
Kılıç der-dest harb itdi demâdem* (Tozlu, 1996, 126-127)

Şâdî savaş anında ordunun ve halkın içinde bulunduğu zor şartları da tasvir eder. Kars'ın Ruslara bırakılmasında bu kötü şartların rol oynadığını belirtir.

Ahmed Rıza savaş meydanının toz bulutundan görünmediği, top seslerinin afaka çıktığı ve dünyanın kana boyandığını söyler:

*Tutuştı âteş ile rûy-ı deryâ
Sadâ-yı güllerden koptu veylâ*

*Karanlık oldu hiç âlem görünmez
Yanındaki olan kimdir bilinmez*

*Havaya uçtu canlar, kaldı tenler
İki pâre yatar nâzik bedenler*

*Sanasın kandan ırmak oldu dünya
İki yandan boyandı kana dünya* (Ahmed Rıza, 2000, 80).

Savaş öncesi harp ateşi yavaş yavaş yanmaya başlar ve sonunda bu alevler gökyüzüne kadar çıkar. Yağmur misali gökten mermi yağar, yeryüzü kana bulanır. Gök gürlemesi gibi toplar ortalığı inletir. Meydan düşman leşleriyle dolar ve bunlar yüzünden ilerlemek mümkün değildir:

*Tutuştı âteş-i harb şu'lelendi
Yerin yüzü hemân kana bulandı*

*Belâ bârân-veş kurşunla misket
Semâdan yağdı san şeytana lâ'net*

*Alıştı harb odu erdi semâya
Melekler hep kamu durdu duâya*

...

Semâ gürler gibi toplar sadâsı

Karanu oldu şemsin rüşenâsı

Geçilmez oldu düşmen lâşesinden

Akar kan ırmağı her köşesinden

Tutuştı âteş-i harb kim uzandı

Kızıl kan ile yeryüzü boyandı (Ahmed Rıza, 2000, 98-99).

Savaş meydanı, can kumaşı alınıp satılan bir pazardır:

Kurup anlar orada bir savaşı

Satıldı bir pula canlar kumaşı

Ecel kasabının elde bıçağı

Kızıl kana boyattılar otağı (Ahmed Rıza, 2000, 204; bu tarz benzetmeler için ayrıca bkz.: Ahmed Rıza, 2000, 71).

Savaş meydanı kıyamet gününü andırır:

Kıyamet koptu, sankim sûr uruldu

Olan düşmen kamu anda kırıldı (Ahmed Rıza, 2000, 46; Kıyamete dair tasavvurlar için ayrıca bkz.: Ahmed Rıza, 2000, 77, 79, 177, 186; Salih Hayri, 1988, 65)

O günler de şitâ vakti idi hem

Ziyâde kar var idi yerde ol dem

Karardı kar, görünmez oldu kandan

Kiyâmet koptu san âh u figandan (Ahmed Rıza, 2000, 101).

Meydanda ölüler kana bulanmış ve başları kopmuş veya derileri sıyrılmış şekilde yatar:

Kimisi mürd olup, inler kimisi

Kiminin post gibi kalmış derisi

Kiminin kellesin gülle götürmüş

Boyunca lâşesin kana bürünmüş (Ahmed Rıza, 2000, 72)

Kanlar bir nehir misali akar:

Kırıldı keştibânın ekserisi

Halâs olmadı askerın yarısı

Çıkanın ekseri mecruh-ı pür-hûn

Vücudundan akar kan sanki ceyhûn (Ahmed Rıza, 2000, 82)

Eserlerde akan kanın çokluğunu vurgulamak için kan gövdeyi götürdü tabiri de sıkça kullanılan tasavvurlardandır:

Lâşeden doldu köyün etrâfi

Götürüp gövdeyi seylâbe-i kan

Tuna'ya lâşeleri oldu revân

Miralâyı dahi Bomgartin nam (Salih Hayri, 1988, 90-91)

Akan kan, leş diye tabir olunan düşman ölülerini alır götürür:

Bu denli kıldılar ol gün savaşı

Akan kanlar götürmüş sanki lâşı (Ahmed Rıza, 2000, 129; leşe dair ayrıca bkz.: Ahmed Rıza, 149, 205, 214; Salih Hayri, 1988, 50, 122; kanların ırmak gibi aktığına dair benzetmeler için ayrıca bkz.: Ahmed Rıza, 2000, 131, 167).

Savaş meydanı kandan dolayı balçığa döner:

Ağustos ayı idi yer yüzünden

Harareten gezilmez idi tozdan

Akan kandan olup anda hüveydâ

Gezilmez mertebe tıyn oldu peydâ

Çavuşlardan biri dedi işittim

Miralay ile ben oraya gittim

İçeriye girip her yana gittik

Gezerek bâb-ı istihkâma yettik

Şu denli bir çamur olmuş orada

Geçilmez mertebe gördüm orada

*Miralay dedi ben âsâmi saktum
İki buçuk karış çamuru ölçtüm*

*Bu yüzden sen kıyas eyle orada
Ne resme kan dökülmüş ol arada (Ahmed Rıza, 2000, 215).*

Kaleler ve geçitler sağlamlıklarıyla İskender'in seddine benzer:

*Hendese üzre o sâhib-i savlet
Verdi derhâl oraya takviyyet*

*Yaptı Ye'cûc-ı adûya bir sed
Görse etmez idi İskender red (Salih Hayri, 1988, 73).*

Savaş meydanında askerlerin görünüşüne dair ifadelere de değinilir. Askerler genellikle kaplan, aslan gibi yırtıcılara benzetilir. Onlar tarihi şahsiyetler ve önemli kahramanlarla anılır:

*O gâziler kamu kana bulandı
Sanasın her biri bir şîre döndü (Ahmed Rıza, 2000, 149).*

Fransa ve İngiltere ile birlikte hareket edilen bir savaş olduğu için İngiliz ve Fransız askerlerine ait benzetmelere de rastlanır. Ahmet Rıza Fransız askerlerinin dev gibi olduğunu söyler:

*Orta koldan hem Fransız leşkeri
Yürüdüler deve benzer her biri (Ahmed Rıza, 2000, 166).*

Hayrâbât'ta, pek rastlanmayan bir şekilde İngiliz askerleri övülmüştür:

*İngiliz askerinin şekli zarîf
Hep nahîfü'l-beden endâmı latîf*

*Hem mülebbes çoğu boylu poslu
Terbiye görmüş akıllı uslu*

*Donsuz asker denilen fistanlı
Güçlü kuvvetli mehîb şanlı (Salih Hayri, 1988, 66).*

Düşmanın doğasındaki kötülük daima zikredilir. Kötü sıfatlarla anılan düşman acımasızdır. Salih Hayri bu durumu bir olaydan hareketle aktarır:

Zâten Ahîshalı bir pîr-i azîz

Çekip ihlâs ile tiğ-ı ser-tîz

Biraz âdem başına cem' ederek

Boshov nezdinde boğaza giderek

Çağsuyu'nden geçerek şîrâne

Yaktı bir bâb karakolhâne

Bir bir ardınca kesip altı nefer

Etti merdâne gazâ-yı ekber

Arşa astı kılıç ol merd-i sa'îd

Ba'dezîn kendisi oldukça şehîd

Cesed-i pâkin edip sad-pâre

Astular re'sini bir dîvâre

Kesilir mi başı hiç mevtânın

Soyulur mu derisi inşanın

Bunu mevtâyâya çifitlar etmez

Bu yola olsa kitapsız gitmez

Barbar olduğuna Rûsun acaba

Şek mi eder Avrupalular hâlâ (Salih Hayri, 1988, 99).

Savaş araç ve gereçleri

Bu dönem metinlerinde top, tüfek, gemi gibi alet ve araçlara dair anlatımlar ön plandadır. Toplar gürültüleriyle gemiler de heybetleriyle zikredilir. Gülle ve mermiler yağmur gibi yağar. Gülleler gökyüzünde uçan kara kuşlar gibidir. Meydan kabak tarlasına döner:

*Atarlar top, tüfenk aheng ederler
Bozulurlar yine kaçıp giderler*

*Karadan gördüler olmadı çâre
Gelip dokuz gemi iner kenare*

*Gelip top menziline oldu tabur
Kimisi fırkateyn, kimisi vapur*

*Kamusu çekdiler bayrak, alâmet
Bilindi kim bular harbe işâret*

*Bu yandan dahi İslâm oldu hâzır
Kamusu tabyalardan ana nâzır*

*Açıp lumbar kapakların beraber
Tutuştı ateşe deryâ ser-â-ser*

*Karakuşlar gibi gülle, havanlar
Havadan yağmaya başladı anlar*

*Kamusu dest-i sahrâ Şevketil'in
Kabak tarlasına dönmüştü anın*

*Sekizbin gülle attı anda zâhir
Kamusu kırlara döküldü vâfir* (Ahmed Rıza, 2000, 49)

*Anın her birisi bir dağ misâli
Sanasın ateş almış bir cibâli* (Ahmed Rıza, 2000, 78)

Havan gülle atarak misl-i bârân

Yakın geldi süfûfu çün firâvân (Ahmed Rıza, 2000, 107; Mermilerin yağmura benzetilmesine dair örnekler için bkz.: Ahmed Rıza, 2000, 108, 136, 143, 167, 176; Hayrâbât, 1988, 121, 142).

Sadâsı topların gök gibi gürler

Semender-veş bular ateşte oynar (Ahmed Rıza, 2000, 129).

Gemiler birer kale veya dağı andırır:

Ve lâkin düşmenin her bir gemisi

Birer kal'aya benzer her birisi (Ahmed Rıza, 2000, 79).

Gelip İngiltere'den bir vapur

Yapmamış mislini bir fabrikatör

İsmidir Himalaya cism-i cesîm

Sanki deryâda yürür kûh-i azîm (Salih Hayri, 1988, 65).

Ahmed Rıza direkleri yıkılan düşman gemisini saksıya benzetir:

Düşürdüler anın iki direğin

Birini dahi biçtirdiler anın

Kalıp saksı gibi düşmen direksiz

Gelip çektirdi vapur aldı tiz tiz (Ahmed Rıza, 2000, 83-84).

Sonuç

Sade bir dille yazılmış olan eserlerde orijinal teşbih ve hayaller göze çarpmaz. Bu türe ait önceki yıllarda yazılmış olan eserler kadar sayfalarca savaş sahnelerinin sunumuna yer verilmemiştir. Savaş tasvirleri bakımından Manzume-i Sivastopol ele alınan diğer iki esere nazaran daha başarılı bir görünüm arz eder.

Eserlerde ordunun heybeti mübalağalı bir şekilde dağ ve denize teşbih olunmuştur. Ordu hareket halindeyken büyük bir toz bulutu gökyüzünü kaplar. Savaş meydanı kan deryasına döner ve ölümlerden ilerlemek mümkün olmaz gibi anlatımlar yanında meydanın kıyamet gününü ve can alınıp satılan pazarı andırması gibi tasavvurlar ağırlıktadır. Savaş araç ve gereçlerinden top ile gemi ön plana çıkar. Top çıkardığı ateş ve yarattığı gürültü ile anılır. Gemiler de dağ veya kaleye benzetilir.

KAYNAKLAR

Ahmed Rızâ (2000). Manzume-i Sivastopol (Hazırlayan: Veysel Usta), Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 2000.

Birinci, N (1984). “1853-1856 Kırım Savaşı’nı Anlatan Bir Eser: Manzume-i Sivastopol”, Kubbealtı Akademi Mecmuası, Yıl 13, Ocak 1984, s. 29-42.

Kavak, F (2008). Kur’an’da Edebî Tasvîr, Yayınlanmamış Doktora Tezi (Dan.: Doç. Dr. Mehmet Yalar), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Salih Hayri (1988). Kırım Zafernâmesi –Hayrâbâd-, (Haz.: Necat Birinci), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Şemseddin Sâmî. (2009). Kâmûs-ı Türkî, İstanbul: Kapı Yayınları.

Şentürk, A A (2002). XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Tozlu, S (1996). “Kırım Harbi’nde Kars’ı Anlatan Kayıp Bir Eser: Muzaffernâme”, Akademik Araştırmalar Dergisi, Güz, s. 123-144.